

LIBRARY OF CONGRESS CLASSIFICATION PRO NÁRODNÍ TECHNICKOU KNIHOVNU

Radka Římanová, Státní technická knihovna v Praze

Porada hlavního týmu pro výstavbu Národní technické knihovny (NTK), složená ze zástupců Státní technické knihovny (STK), Českého vysokého učení technického (ČVUT) a Vysoké školy chemicko-technologické (VŠCHT) rozhodla 2. 5. 2005, že knihy umístěné ve volně přístupném fondu v NTK budou stavěny podle třídění Kongresové knihovny (LCC). Tomuto rozhodnutí předcházela podrobná analýza LCC, kterou zpracovala Tereza Macháčková a publikovala ji ve své bakalářské a posléze diplomové práci obhájené na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚISK). Odborné veřejnosti toto třídění představila Tereza Macháčková i v článku v časopise Ikaros.

Jedním z důležitých prvků počátků projektu „LCC pro NTK“ byl seminář „Subject Analysis“, který vedl v roce 2005 na ÚISK FF UK Richard Sapon-White z Oregonské státní univerzity a který absolvovala Tereza Macháčková a Linda Skolková.

Budova NTK, která vyrůstá na Flemingově náměstí v Dejvicích v areálu ČVUT a poblíž VŠCHT, je po mnoha desetiletích první pražská budova, která je již svým projektem určena pro knihovnu. V této budově budou umístěny kompletní fondy STK a ústřední knihovny VŠCHT a část fondů knihoven ČVUT. Jedním z významných rysů projektu je přesun fondů zmíněných knihoven do volně přístupných regálů, celkově se počítá s kapacitou zhruba 600 000 knihovních jednotek. Dalších několik set tisíc svazků bude umístěno v podzemních skladištích.

Rozhodnutí o výběru systému předcházela analýza věcného třídění, které bylo ve zmíněných knihovnách používáno.

V katalogu STK je od 70. let 20. stol. ukládáno Mezinárodní desetinné třídění (MDT), od roku 1994 Polytematický strukturovaný heslář (PSH) a od roku 2004 třídy Konspektu. Záznamy ČVUT a VŠCHT jsou indexovány MDT a PSH. ČVUT již v roce 2005 ukládalo do svých záznamů, které kopírovalo z Kongresové knihovny, pole 050 obsahující kódy LCC. Pro volně přístupný fond byly používány individuální systémy, např. v STK systém třídění časopisů ve studovně, který je založen na MDT.

Následovalo porovnání systémů Polytematický strukturovaný heslář (PSH), Mezinárodní desetinné třídění (MDT), Konspekt a LCC z hlediska možností použití pro volně přístupný fond v NTK.

	PSH	MDT	Konspekt	LCCS
Určen pro volně přístupný fond	Ne	Částečně	Ne	ano
Existence v záznamech STK	Od roku 1994	Od 70. let 20. stol.	Od roku 2004	Od roku 2007
Existence v záznamech ČVUT	Po roce 2000	Po roce 2000	ne	Od roku 2005
Existence v záznamech VŠCHT	Od roku 2006	Není známo	Není známo	Není známo
Nutnost úprav třídění pro volný výběr – stanovení tříd	Ano	Ne	Ano	Ne
Nutnost úprav třídění pro volný výběr – cutter číslo	Ano	Ano	Ano	Ano
Možnost konzultace s knihovnami užívající systém pro volně tříděný fond	Ne	Ano, např. Moravská zemská knihovna	Ano, např. knihovna Západočeské univerzity v Plzni	Ano, např. Univerzitní knihovna ve Varšavě – implementace, R. Sapon-White, Library of Congress
Mezinárodní srozumitelnost a rozšíření	Ne	Ano	Ne (existuje překlad do angličtiny)	Ano, více v USA, v ČR nebyla zjištěna žádná knihovna užívající LCC
Nutnost úprav pro užití v české technické knihovně	Ne	Ne	Ne, malá škála tříd, nutnost doplňovat, univerzální třídění	Ano, problémy se objevují v humanitních vědách (např. historie), které nejsou v profilu fondu STK – viz zkušenosti v UK ve Varšavě.
Mezinárodní podpora rozvoje	Ne	Ano, IFLA	Ne	Ano, Library of Congress

Možnost přidělování v režimu „copy cataloguing“	Ne	Ne, pro účely volně přístupného stavění	Ne, pro účely volně přístupného stavění	Ano
---	----	---	---	-----

V rámci analýz jsme navštívili knihovnu Západočeské univerzity v Plzni, která používá pro stavění fondu ve volném výběru Konspekt, ovšem s mírnými účelovými vlastními úpravami. Proběhla také konzultace s Moravskou zemskou knihovnou, která má svůj fond uspořádaný podle MDT a byla zpracována práce analyzující možnosti PSH pro volně stavěný fond. Jedním z důležitých hledisek výběru byla dostatečná podpora rozvoje systému a možnost jeho přebírání v rámci sdílené katalogizace bez dalších úprav.

Proč nebyl zvolen systém MDT? Je sice pravdou, že již několik let bylo na první znak MDT uložený do záznamu STK kladen požadavek jako na možný znak určující zatřídění do volně přístupného fondu ovšem tato metodika byla uplatňována zhruba od roku 2000. Pro splnění požadavku umístění starších přírůstků do volně přístupného fondu by bylo nutné MDT upravit. Navíc by si rozsáhlý fond vyžádal i doplnění třídníků o rozlišení podle jména autora či názvu, v podstatě na principu cutter čísla. Z analýzy vyplynulo, že žádný z uvedených, v ČR používaných, systémů nelze bez úprav použít.

Rozhodnutí o výběru LCC předcházela též návštěva Univerzitní knihovny ve Varšavě, která má své volně přístupné fondy (400 000 knihovních jednotek) v systému LCC uloženy.

Návštěva byla velmi inspirativní a zavádění systému pro NTK v prvním roce kopíruje polskou zkušenost. Dokonce i negativní zkušenost, kterou s LCC získala Univerzitní knihovna ve Varšavě byla potvrzením vhodnosti systému pro NTK. Polští kolegové museli přizpůsobovat LCC v oblastech národních – literatura, dějiny, ... Nemohli bez výhrady přijmout americkou verzi třídění, neboť skupiny zahrnující např. dějiny Polska jsou málo podrobné. A tak tedy upravují třídění, přidávají vlastní kódy, čímž do budoucna hrozí kolize s americkým systémem.

Většina fondů knihoven budoucí NTK je však z oblasti přírodních věd a techniky, věcný profil literatury z těchto oborů je z tohoto hlediska univerzální. Tento předpoklad se v průběhu našich prací plně potvrdil.

Aktuálnost systému je zaručena týdenní aktualizací reagující na reálnou potřebu indexátorů při zpracovávání nových přírůstků v Kongresové knihovně. Jsou-li k dané problematice vydávány knihy, kód je doplněn.

Tvůrci se však nesnaží o rovnoměrný rozvoj všech tříd, rozhodně se nejedná o klasifikaci lidského poznání, spíš klasifikaci nakladatelské politiky.

Prvním krokem, který následoval po rozhodnutí o tom, že fondy budou reindexovány, byl výběr vhodných pracovních kandidátů pro indexaci. Ve Varšavě, kde s reindexací začínali 10 let před otevřením nové budovy, byla základním kritériem znalost angličtiny. V STK byli první LCC specialisté vybíráni z řad pracovníků, kteří působili na jiných pozicích – jmenný popis, včetně tvorby autorit, věcný popis a jedna pracovnice byla přijata nově; jednalo se o absolventku UISK FF UK s praxí v menších knihovnách. Dále se do práce na reindexaci zapojila i angličtiny znalá pracovnice organizačně zařazená v základních výpůjčních službách.

Na sklonku roku 2005 proběhlo jednodenní školení Terezy Macháčkové, která seznámila vybrané pracovníky s LCC systémem (historie, mechanismus aktualizace, struktura, základní pravidla). Pro některé třídy LCC byly objednány tištěné tabulky, dále byl objednan přístup do online databáze Classification Web. Pro první obeznámení se strukturou LCC byly tabulky ve formě knihy vhodnější než vstup do databáze, dnes se však tabulky (knihy) požívají pouze při výuce LCC, při rekvalifikačních kursech nebo zapracovávání nových pracovníků.

Pracovníci v roce 2005 pracovali pouze tak, že vyhledávali pro nové přírůstky LCC kódy v OPAC Kongresové knihovny, ukládali je do záznamů STK a v rámci seznamování se se systémem je dekodovali. Již v této fázi začali pracovat na dokumentaci metodiky práce, první řádky katalogizační politiky LCC vznikaly již v této době. V této fázi jsme například zjistili, že literatura o počítačových programech není zařazována do třídy QA76.75-.765 (Computer software), ale do tříd příslušných pro oblast aplikace – např. knihy o Excelu jsou zařazeny do třídy HF (Social sciences/Commerce/Business/Data processing/Special computers, systems, or programs). Zpětně se zdá, že je to naprosto logické, ale při hledání v tištěných rejstřících sahali někdy indexátoři po jiném svazku než bylo potřeba.

V únoru 2006 se podařilo ČVUT zajistit pracovní pobyt Richarda Sapon-White, který vedl dva týdenní turnusy školení LCC. Výhodou tohoto školitele bylo, že není pouze akademickým pracovníkem, ale i vedoucím katalogizačního oddělení knihovny oregonské univerzity, tudíž nezná problematiku LCC pouze obecně, ale z každodenní praxe. Pracovní tým LCC absolvoval školení poté, co již měl několikaměsíční zkušenost s tímto systémem, i když pouze na základě analýzy kódů ukládaných do záznamů STK. Mohli jsme tedy s lektorem probírat konkrétní problémy. Někdy bylo nutné se po konzultaci vrátit k již uloženým záznamům a přepracovat je. V této fázi implementace to nelze považovat za ztrátu času, ale prohlubování znalostí o systému. V porovnání s polskými kolegy jsme měli školení

certifikovaným lektorem LCC (R. Sapon-White získal certifikát školitele LCC po návratu do USA v roce 2008) podstatně kratší a navíc v anglickém jazyce. V Polsku byli pracovníci školeni celý jeden semestr a navíc polským emigrantem do USA, tedy v rodném jazyce. Školeni však nebyli knihovníci, ale odborníci z jiných oblastí, kritériem výběru byla znalost angličtiny. Např. pracovníci STK týmu velmi dobře využili své znalosti z tvorby korporativních autoritních záhlaví podle pravidel AACR2.

Od polských kolegů byla převzata praxe oddělení věcného popisu od přidělování kódů LCC. Při práci se systémem LCC pracuje indexátor metodou zdola, snaží se najít co nejpodrobnější vyjádření obsahu. Třídínik nevyjadřuje zařazení do systémů, pouze kóduje téma knihy pro uložení mezi obsahově podobné knihy. Kontrola správného postupu je založena na konfrontaci rozhodnutí indexátora s tzv. Shelflist, což je rejstřík již přidělených LCC signatur, který slouží indexátorovi k rozhodnutí, zda se dokument do konkrétní řady hodí. Naproti tomu například v systému PSH postupuje indexátor po stromové struktuře shora a takové „hrubší“ zařazení možné je. Zároveň je více akcentován význam deskriptorů PSH, ve smyslu slovního vyjádření obsahu podporujícího uživateli oblíbený styl vyhledávání v OPAC podle řetězců slov („Google styl“).

V STK je nejdříve kniha zpracována jmenným popisem, následuje přidělení MDT, PSH a Konspektu a teprve pak se dostává do rukou indexátorů LCC. Ti ve své práci navazují na předchozí popis. Pro LCC je například velmi důležité záhlaví systému. To jsme si ověřili při retrospektivním indexování záznamů pocházejících z doby, kdy se v Česku nepracovalo podle AACR2.

Od ledna 2007 začaly být přidělovány kódy všem novým přírůstkům; buď kopírováním pole 050 (MARC21) z OPAC Kongresové knihovny nebo originální katalogizací. Každý nově přistupující člen LCC týmu byl zapracováván vždy stejným způsobem, který začíná ukládáním přebíraných kódů se současným vyhledáváním až k samostatné práci. Velký důraz byl kladen na vzájemné kontroly, které byly sice velkou investicí do projektu, ale zabezpečily konzistenci indexace, která je podmínkou shodného stavění v NTK. Poté, co bylo zjištěno, že v Kongresové knihovně lze nalézt kódy pouze pro zhruba třetinu fondu STK, upustilo se od plánů jednorázového stažení kódů z databáze Kongresové knihovny na základě porovnání katalogů této knihovny a knihoven NTK.

Přestože indexátoři STK dosahovali průměrné rychlosti 15 titulů za den (v Polsku i v USA uvádí denní výkon 10 titulů), postupovaly práce na reindexaci velmi pomalu.

V létě 2007 bylo možné v STK zaměstnat několik studentů, jejichž úkolem bylo pouze stahování existujících kódů a doplňování cutter čísla (na zá-

kladě písmen záhlaví). Tento „letní pracovní tábor“ přinesl mnoho cenných zkušeností. Např. bylo zjištěno, že výrazně lepších výsledků dosahují studenti vysokých knihovnických škol, než studenti jiných oborů. Studenti, kteří pracovali v STK déle než měsíc byli postupně pověřováni samostatnou indexací. Každý kmenový pracovník týmu LCC získal „své“ studenty, za jejichž práci odpovídal. Průměrně se jednalo o 3–4 studenty na jednoho pracovníka.

Atraktivitu letní brigády zvýšilo i to, že se pro práci podařilo vyhradit prostor Školícího střediska STK (9 PC). Mladí kolegové tedy pracovali společně, nebyli konfrontováni s běžným provozem knihovny. V době, kdy někteří kolegové mohou díky letnímu provozu trochu zklidnit tempo práce, zde panoval velmi aktivní pracovní zápal a kolektivní nadšení pro věc. Mimo jiné to bylo i zásluhou jedné pracovníce STK, která má dlouholetou vysokoškolskou pedagogickou praxi a velké didaktické schopnosti.

Postupně se podařilo tuto brigádu pro ty nejlepší zájemce udržet až do března 2008. Celkově bylo takto přijato 22 pracovníků, 4 z nich se rozhodli s STK uzavřít trvalý pracovní poměr a to nejen v LCC týmu, ale i v akvizici, referenčním středisku nebo při správě systému Kramerius.

Pokud se zamýšlíme nad důvody zájmu mladých lidí o práci v knihovně domníváme se, že částečně lze nižší finanční ohodnocení kompenzovat dobrým kolektivem a nabídkou práce s využitím moderních informačních technologií. Dalším přínosem této brigády bylo doplnění a zpřesnění metodiky práce, která byla při vstupních lekcích nových pracovníků podrobně prověřena.

Přes radostnou a tvůrčí atmosféru, která celý projekt LCC provází, jsme na konci roku 2007 konstatovali, že bude nutné tým LCC posílit na nereálných 35 pracovních úvazků, aby bylo možné do začátku roku 2009 fondy označit a do NTK přestěhovat. Byla přijata drobná racionalizační opatření, která však nedávala naději na výrazné zrychlení práce při zachování. Například rozpis LCC signatury pro jednotlivé knihovní jednotky lze na základě záznamu titulu svěřit počítači, cutter číslo lze za cenu účelové úpravy opět automatizovat. Po konzultaci s firmou INCAD jsme se rozhodli, že pro retrospektivní indexaci použijeme automatický systém, který na základě porovnání klíčových slov z bibliografického záznamu navrhne kód LCC a doplní cutter číslo. Zároveň jsme stanovili, že nové přírůstky budou nadále indexovány ručně a zcela v souladu s pravidly Kongresové knihovny i metodikou STK.

Pro další spolupráci s firmou INCAD byl klíčovým moment, kdy jsme si uvědomili, že LCC není věcný popis, není to zúžené vyjádření obsahu knihy, ale je to navigace ke knize na regále. V červenci 2008 byl projekt dokončen, vyvinutý software nám poskytl dostatečné nástroje pro efektivní

redakci automaticky indexovaných záznamů. Úspěšnost přidělení věcného kódu se pohybuje kolem 60 %, cutter čísla se podařila vygenerovat s přesností téměř 95 %. Pro automatickou indexaci byl vybrán fond přírůstků od roku 1978 do roku 2006, indexace se netýká 22 000 záznamů, které byly indexovány ručně, ale jejich existence poskytuje jeden z podkladů pro výběr třídíku. Je jasné, že při automatické indexaci nelze dosáhnout identického výsledku jako při ruční práci s knihou v ruce, indexátoři STK museli najít velmi pragmatický náhled na úroveň přesnosti kódu, ale tempo práce při korekturách je desetinásobné. V době publikování tohoto článku není projekt LCC reindexace fondu zcela dokončen. Jeho potvrzením bude teprve první provoz pro veřejnost v roce 2009 (přepokládané otevření nové knihovny je ve třetím nebo čtvrtém čtvrtletí roku 2009). STK má před sebou ještě další úkol, uložení kódů LCC do záznamů v systému Aleph, vygenerování signatury volného výběru pro knihovni jednotky, označení fondu nálepkami s kódy LCC a vygenerování mapy fondu a virtuální rozložení knih na regálech pro navigaci při stěhování. O tom, v kterých patrech bude který obor uložen, nebude rozhodnuto na základě předpokladů pracovních skupin, ale na základě reálné mapy fondu, která bude zpracována na základě projektů rozložení regálů ve volném výběru a alfanumerické posloupnosti kódů LCC.

Když byl R. Sapon-White položen dotaz, jak vypadá navigační systém v jeho knihovně, ukázal fotografii popisků s laikovi nic neříkajícími alfanumerickými kódy. Pro návštěvníka americké knihovny je systém údajně tak důvěrně známý, že nepotřebuje detailní slovní navigaci. Nelze předpokládat, že čeští studenti si LCC tak rychle osvojí, ale je možné, že ti, kteří volně přístupný fond v NTK navštíví, získají další dovednost, která jim pomůže se při zahraničních stážích v amerických knihovnách neztratit.

Použitá literatura:

- Library of Congress. *Classification Web – Library of Congress* [online]. Washington, DC : Library of Congress, [2005–] [cit. 2008-03-27]. Data-báze je pravidelně týdně aktualizována. Dostupný z WWW: <<http://classificationweb.net/>>.
- Library of Congress. *Fundamentals of Library of Congress Classification : Trainers in the United States* [online]. Washington, DC : Library of Congress, [2006–] , Last Updated: 04/01/2008 12:41:46 [cit. 2008-07-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.loc.gov/catworkshop/cct/classify/trainers-us.html>>.
- MACHÁČKOVÁ, Tereza. Možnosti uspořádání fondu v Národní technické knihovně ČR. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 1 [cit. 2008-07-15]. Do-

stupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/2097>>. URN-NBN:cz-ik2097. ISSN 1212-5075.

- MACHÁČKOVÁ, Tereza. Možnosti uspořádání fondu v Národní technické knihovně ČR. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 1 [cit. 2008-07-15]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/2097>>. URN-NBN:cz-ik2097. ISSN 1212-5075.
- MACHÁČKOVÁ, Tereza. Třídění Kongresové knihovny. *Ikaros* [online]. 2007, roč. 11, č. 6 [cit. 2008-07-15]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4182>>. URN-NBN:cz-ik4182. ISSN 1212-5075.
- MACHÁČKOVÁ, Tereza; SKOLKOVÁ, Linda. Varšavská univerzitní knihovna českýma očima. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 5 [cit. 2008-07-15]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/3348>>. URN-NBN:cz-ik3348. ISSN 1212-5075.
- SAPON-WHITE, Richard; SKOLKOVÁ, Linda. S Richardem Sapon-Whitem nejenom o katalogizační praxi amerických univerzitních knihoven. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 5 [cit. 2008-07-15]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/1901>>. URN-NBN:cz-ik1901. ISSN 1212-5075.
- Státní technická knihovna. *Katalogizační politika LCCS pro NTK*. Praha : STK, 2005– . 17 s. Aktualizace 30. 6. 2008. Interní materiál pro práci indexátorů STK.
- Státní technická knihovna. *Národní technická knihovna* [online]. Praha : Státní technická knihovna, [2001-] [cit. 2008-07-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.stk.cz/ntk/aktual.html>>.